

Грабазей А.І.

студентка 2 курсу

Київського національного торговельно-економічного університету

Науковий керівник: Шведова Г.Л.

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правового забезпечення

безпеки бізнесу

РОЛЬ ПРЕЦЕДЕНТУ ТА РІШЕНЬ СУДОВИХ ОРГАНІВ У СИСТЕМІ ДЖЕРЕЛ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

У процесі розвитку людства спостерігається глобалізація всіх суспільних відносин. На сучасному етапі, не залишається осторонь і динамічний розвиток кримінального права, реалізація функцій держави у сфері забезпечення правопорядку й законності. Усе це обумовлює пошук нових способів і засобів регулювання цієї сфери. З огляду на це, досить рушійною є проблема джерел кримінального права, оскільки як положення законодавства, так і практика застосування свідчать про рівень відповідної науки в країні. Дійсно, протягом тривалого часу воля законодавчого органу держави була єдиним джерелом розвитку юридичної науки в цілому. Традиційно, суди займали роль органу, який був уповноважений на застосування або тлумачення правових норм. Однак, переважно, судова практика не мала значного впливу на формування правової системи в Україні.

Про відродження наукового інтересу до проблематики джерел саме кримінального права свідчать палкі дискусії науковців стосовно того, чи доцільно визнавати судовий прецедент джерелом кримінального права, а чи ні. В Україні за ідею про можливість і допустимість судового прецеденту висловились ряд учених, зокрема Колос М., Магазинер Я., Андрушко П., Клименко В., Константій О., Баулін Ю. та інші.

На нашу думку, тема даного дослідження є особливо актуальною в сучасний період удосконалення правової системи. Адже, у країні без запровадженого прецедентного права все ж таки певним аспектом фігурують рішення судових

органів. Важливість цього питання полягає й в тому, що «формування неточних підходів до вивчення проблемного поняття джерел кримінального права може спричинити серйозні негативні наслідки, зокрема виникнення неправильного уявлення про зміст і порядок реалізації кримінально-правових норм» [1, с. 66]. Тож, яка все ж таки роль належить судовому прецеденту в кримінальному праві України і наскільки важливим є визнання його джерелом цієї галузі права?

По-перше, огляд зазначеної проблеми варто почати з визначення самого поняття джерел кримінального права. Оскільки для встановлення юридичної природи будь-якого інституту потрібно чітко з'ясувати етимологічне і правове значення поняття (терміна) [2, 108]. У юридичній літературі наведено багато визначень поняттю «джерело кримінального права», проте єдиного, законодавчо закріпленого, немає. Доцільно зазначити думку Михайла Колоса, який під джерелами кримінального права розуміє систему внутрішніх національних кримінальних законів та міжнародно-правових актів, що містять норми кримінального права. Науковець виділяє основне національне джерело кримінального права — Кримінальний Кодекс України (далі – ККУ) та додаткове - рішення Конституційного Суду України (далі – КСУ) про неконституційність кримінальних законів чи їх окремих положень [3, с. 62]. Не можна не погодитись з твердженнями Вадима Клименка, який переконаний, що джерелами кримінального права є чинний КК України, міжнародні правові акти, згоду на обов'язковість яких дала Верховна Рада України (далі - ВРУ), Конституцію України (далі - КУ) і, відповідно до ст. 152 КУ, рішення КСУ про неконституційність кримінальних законів [4, с. 21].

По-друге, існують різні погляди з приводу поділу на види формально-юридичних джерел кримінального права. Здебільшого до цих джерел відносять лише один вид нормативно-правових актів — закон про кримінальну відповідальність [5, с. 14–16]. В інших випадках, крім різних видів законів, — й інші юридичні акти, у яких викладені правові позиції КСУ в ухвалених ним рішеннях; правові позиції Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ), викладені у його рішеннях, що містять тлумачення норм Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод; правові позиції Верховного Суду

України (далі — ВСУ), викладені у його рішеннях, ухвалених за наслідками розгляду заяв про перегляд судових рішень із мотивів неоднакового застосування судами касаційної інстанції одних і тих самих норм закону про кримінальну відповідальність щодо подібних суспільно небезпечних діянь, та ін. [6, с. 25–41].

По-третє, загальноприйнятим правилом є те, що судовий прецедент не є джерелом права, адже рішення судових органів лише допомагають, тобто виступають певним орієнтиром для правильного розуміння та застосування норм права. Проте, з огляду на вищенаведене, можна стверджувати, що стандартне розуміння поняття «судового прецеденту» із сучасним дещо різняться. У Великому тлумачному словнику поняття «судового прецеденту» визначається як рішення суду щодо певної справи, яке в подальшому є взірцем для суддів при розв'язанні аналогічних ситуацій. Як зазначав Яков Магазинер, прецедент – це своєрідне джерело права, яке відіграє велику роль у праві (оскільки прецедентом є такі дії органів влади, які були наявними хоча б тільки один раз, але можуть слугувати прикладом для подальших дій цих органів держави [7]. У контексті розгляду теми нашого дослідження варто зазначити про прецедентність рішень КСУ, ВСУ та ЄСПЛ. Не можна не погодитися з думкою Юрія Бауліна, який зазначав, що своєю діяльністю КСУ як гарант верховенства Основного Закону України на території нашої держави не лише сприяє контролю, становленню та розвитку кримінального законодавства, а й, де-факто, є одним із креативних учасників цих процесів [8, с. 23]. Переконані, що рішення КСУ не лише обов'язковий прецедент тлумачення, а й нормативний прецедент, адже він може змінювати обсяг правової регламентації в будь-якій правовій сфері. Тож, можна стверджувати, що рішення КСУ як судові прецеденти є джерелом кримінального права. З прийняттям Закону України «Про судоустрій та статус суддів» почалися фундаментальні зміни судової влади в Україні. Згідно зі статтею 46 цього закону Постанови Пленуму ВСУ залишаються джерелом кримінального права України [9]. Особливе місце в дискусії щодо судового прецеденту як джерела кримінального права посідає питання щодо рішень ЄСПЛ. Згідно зі ст. 1 Закону України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та

протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» Україна визнала обов'язковою та без укладення спеціальної угоди юрисдикцію ЄСПЛ в усіх питаннях, що стосуються тлумачення й застосування Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод [10]. На підставі ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» суди застосовують під час розгляду справ Конвенцію про захист прав людини й основоположних свобод та практику ЄСПЛ як джерело права [11].

Отже, можна дійти висновку, що судовий прецедент в кримінальному праві України займає значущу роль. Він втілює рекомендаційний або обов'язковий характер застосування. До того ж, ми вважаємо, що існування прецеденту в правовій системі нашої країни є важливим, з огляду на те, що саме він допомагає уникати прогалин у законодавстві про кримінальну відповідальність, які склалися під час нормотворчості.

Список використаних джерел:

1. Кузембаєв О.С. Джерела кримінально-правового регулювання в Україні / Scientific-discussion №8 (8), 2017 / Section of social and economic sciences // С. 66
2. Поняття джерел кримінального права України / А. С. Сохіяян // Проблеми законності. - 2015. - Вип. 131. - С.108. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2015_131_14 С.108, (дата звернення: 03.10.2021).
3. Колос М. І. Кримінальне право України. Загальна частина : навч. посіб. — К., 2007. — С. 62
4. Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. / Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько, О. О. Дудоров та ін. ; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. — 5-те вид., переробл. та допов. — К., 2009. — С. 21.
5. Кримінальне право України: Загальна частина : підруч. / В. І. Борисов, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін [та ін.] ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. — 5 -те вид. на перероб. і допов. — Харків : Право, 2015. — 528 с. — С.14-16.

6. Андрушко П. Джерелакримінального права України: поняття, види / П. Андрушко // Право України. — 2011. — № 9. — С. 25–41
7. Магазинер Я.М. Избранные труды по общейтеории права / Я.М. Магазинер; отв. ред. докт. юрид. наук, проф. А.К. Кравцов. – СПб.: Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2006 – 352 с.
8. Баулін Ю. В. Вплив рішень Конституційного Суду України на розвиток конституційної доктрини в галузі кримінального та кримінального процесуального права // ВісникПівденногорегіонального центру Національної академії правових наук України. 2014 -М1-С. 16-24
9. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 31, ст.545
10. Закон України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, N 40, ст.263 URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 04.10.2021).
11. Закон України«Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, N 30, ст.260 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення: 04.10.2021).